

*Maja Beskow och
Styrman Nilsson ombord
på ångaren Svithiod.
Fotograf: Maja Beskow.
Västerbottens museum.*

VÄSTERBOTTNISK KVINNOHISTORIA

Maja Beskow – en lärarinna kommer till stan

Karin Holmgren

Sommaren år 1900 är det som vanligt fullt av liv i den lilla bad- och kurorten Öregrund. Öregrund är sedan några år tillbaka ett populärt tillhåll för välbeställda stadsbor som vill andas havsluft och ta sig ett hälsosamt bad i stadens varmbadhus. För badgästerna ges också möjlighet att roa sig på det nybyggda och pampiga Societetshuset där det anordnas fest och dans två gånger i veckan.

Kollegiet på läroverket 1911, Maja Beskow står lutad mot väggen. Fotograf: Okänd. Folkrörelsearkivet i Västerbotten.

För fröken Beskow, den 22-åriga sjömansdottern väntar en sista sommar innan vuxenlivet startar på allvar. Utexaminerad med en extra penningbelöning för flit och kunskaper från Högre konstindustriella avdelningen, teckningslärarlinjen vid Tekniska skolan i Stockholm, planerar hon nu söka tjänst såsom teckningslärare. Flera av hennes kvinnliga kurskamrater har konstnärsambitioner, skolan har fostrat både mindre och mer namnkända konstnärer. Elsa Beskow och Märta Måås-Fjetterström hade båda just lämnat skolan innan Maja Beskow anträdde skolbyggnaden i de gamla Klarakvarteren. Barndoms- och studiekamraten Anna Ödman är en fena på porträtt men Maja föredrar att dra upp bekanta vyer och motiv i sitt skissblock. Hon tecknar det hon har framför ögonen, snabba blyerts-skisser av hav och båtar, sjöbodar och dess omkringliggande miljöer. Uppvuxen på sin mammas hemgård i Öregrund med havet runt knuten och både en pappa och morfar som spenderat sina yrkesliv till sjöss kom relationen till havet att bli både naturlig och betydelsefull.

Den här sommaren är på många sätt en vanlig som-

mar i Öregrund. Maja paddlar kanot med kusiner och vänner, de badar ute på Gräsö, vilar sig på klipporna, hon målar och skissar och går tillsammans med vännerna på kafferep på societetshuset. Samtidigt en gnagande oro hur det ska bli med jobb till hösten. Hon hör sig för hos rektor Adler vid Tekniska skolan, det finns en teckningslärartjänst ledig i Vänersborg, kanske kan Maja vara aktuell för den? Med posten kommer ett negativt besked, det blir inget av. Maja drabbas av plötsligt missmod men missmodet byts snart mot ny hoppfullhet då det visar det sig att det lärarvikariat vid läroverket i Umeå som hennes vän Sara sökt är ledigt. Sara har blivit sjuk och kan inte ta tjänsten, ska Maja söka i stället? Snabbt rafsar hon ihop en ansökan och skickar i väg den. Det har hunnit bli slutet av juli och sommaren rinner i väg men oturen ska visa sig vända. Den 4:e augusti råkar några Öregrundsbekanta, Niklas Pahl, lektor vid Umeå högre allmänna läroverk, och hans fru Johanna befinna sig i Östhammar, bara 1,5 mil från Öregrund. Maja och mamma Hilda lyckas fixa hästskjuts dit och fångar paret Pahl drickandes kaffe i Badhusparken. När de får höra att Maja sökt tjänst i

Anna Åfeldt vid skrivbordet. I bakgrunden Alma Behm. Fotograf: Maja Beskow. Västerbottens museum.

Umeå lovar de hjälpa till med att ordna ett rum åt henne. Kanske lägger också lektor Pahl in sitt vitsord – 8 dagar senare anländer ett brev från Umeå, tjänsten är Majas.

Sommarferien är till ända, nu börjar ett nytt liv, många mil hemifrån och så långt norrut som Maja aldrig förr varit. Det är nytt sekel, 1900-talet har precis börjat. För en 22-åring med en nytagen examen och en första anställning i en främmande stad ligger möjligheterna öppna. Vart ska det bära av?

Med båt till Umeå

Den 28 augusti kliver Maja på båten Uman i Stockholm. Kapten Börjesson, bekant med Majas pappa, sjökaptenen Edvard Beskow har lovat föra Maja tryggt och säkert till Umeå. Väderförhållandena är de bästa tänkbara men för Maja blir det ändå en orolig natt med lite sömn innan hon nästa dag vid middagstid anländer till Holmsund. Där möter den tre år äldre Henny Grahn

upp henne. Henny är barnfödd i Umeå, dotter till en handlare Grahn och hon och Maja har lärt känna varandra under studietiden i Stockholm. Den första tiden i Umeå kommer Henny och hennes två systrar utgöra en stor del av hennes umgänge. Henny följer med på båten in till Umeå. Där vid kajen nedanför Stadshotellet väntar Niklas och Johanna Pahl. Deras löfte om att ordna rum till Maja står fast och på kvällen installerar hon sig hemma hos Pahl. Tre dagar senare, en lördag, är det dags att visa upp sig på det nyinvidga läroverket. "Besiktades av pojkarna", skriver Maja i sin annotationsalmanacka. Till en början har hon bara pojkar till elever, hon är också ensam kvinna i kollegiet, "det första kjoltyget i katedern". På måndagen har hon så sina första lektioner med årskurs 1, 2 och 5. Det går hett till och Maja är, enligt hennes egna noteringar, arg och tvär. Hon känner sig sjuk, magen krånglar och känslan av missmod är stark. Det är allmänt en "knogig" start för fröken Beskow.

Matlaget

Starten till trots börjar Maja snart känna sig mer bekväm bakom katedern och i den nya hemstaden. Hon gör sig nya bekanta, lär känna teckningsläraren Hildur Hedberg som undervisar blivande lärarinnor vid Folkskolelärarinneseminariet, stadens andra stora läroanstalt. Det är huvudsakligen genom seminariet som Maja får sitt nya kvinnliga umgänge. Den tredje september börjar Maja äta alla sina måltider i ett hushåll väst på stan. Matlaget förestås av den fränkskilda Anna Stiernström som bor i huset tillsammans med sina två barn. I matlaget ingår också två lärarinnestudenter vid seminariet, den 20-åriga Alma Behm från Hackås i Jämtland och Anna Åfeldt, 28 år från Borgsjö, Medelpad. Anna och Alma är precis som Maja nyinflyttade i Umeå och de tre slår sig samman. De ses dagligen, både under och utanför sina måltidstimmar och kommer snabbt nära varandra. Den första tidens oro och ängslan är snart som bortblåst. Det flyter på allt bättre i skolan, paret Pahls föräldralika stöd och den nya bekantskapen i matlaget får Maja att slappna av. Hon känner sig trygg och törs bjuda på sig själv, skojar och pratar utan att vakta tungan. Kvällarna tillbringas hemma hos Anna och Alma, som delar rum, de läser tillsammans och Maja hjälper till med skolarbetet. Det är något visst med Anna, Maja imponeras av hennes skarpa intelligens och erfarenhet och det visar sig dessutom att de har mycket gemensamt. Ja, förutom musikaliteten. Maja hade under sin skolgång lägsta betyg i sång men Anna som är musikaliskt skolad sjunger gärna, och vackert. Hon sjunger Grieg och tonsatta dikter av Fröding. Deras blickar möts och stannar vid varandras och allteftersom veckorna går börjar känslor spira.

När höstterminen är slut tar de tillsammans tåget söderut mot julfirande med sina respektive familjer, Åfeldts i Uppsala och Beskows i Stockholm. Maja och Anna delar sovkupé och på natten kryper Anna nära Maja, de kommer in på ämnet vänskap och Anna säger att Maja kan få vara hennes vän. Maja lyckas inte sova en blund på hela natten, alldeles bedövd av lycka över att hennes känslor visar sig vara besvarade. De skiljs åt i Uppsala där Anna stiger av tåget. Maja längtar sedan svårt under hela julhelgen. De hörs över telefon några gånger och på hemvägen möts de åter igen på tåg-perrongen i Uppsala "en minut". Majas bror John som läser sista året på juristlinjen i Uppsala är också där. Antagligen är det första gången han och Anna introduceras för varandra. På Johns brev till Maja förstår man att Maja skrivit och berättat om sin nya vän, "Lill-Anna". Breven mellan storebror John och Maja

innehåller det man kan vänta sig av en brevväxling mellan ett syskonpar på 25 respektive 23 år, vilka båda är i startgroparna till vuxenlivet och på olika håll i landet. John skriver och rapporterar från sin notariepraktik i Lindesberg, han är bakis efter en festkväll och tung i huvudet. Hans rumskompis ligger bredvid, däckad på soffan. John som förstått att Anna är musikintresserad vill att Maja ska "tala om att jag hört 'Lille røde rønnebær' och Godard's Berceuse".

Maja och Annas relation varar i fem år, när Anna tar sin lärarexamen i maj 1903 uppvaktar Maja henne med rosor, i nyköpt blus dagen till ära. Anna lämnar sedan Umeå för vikariat i både Boden och Sundsvall men hon och Maja håller kontakten, via brev och telefon, och ses så ofta dom kan.

I sin almanacka beskriver Maja några ensamma dagar i juni 1903 tillsammans med Anna i Borgsjö, Annas barndomshem. De ligger i gräset och somnar till under den sibiriska ärtbusken, går en promenad i bergen, har picknick vid forsen, ror eka men mest av allt, skriver Maja, äter de och sover. Ligger kvar länge på morgnarna. Det är heta sommark dagar förstår man, både temperatur- och känslomässigt. "De bästa dagarna i mitt liv" skriver Maja i en notering längre fram. Varför relationen tar slut på nyårsafton 1905 är höljt i viss dunkel men trots att de fortsätter att höras sporadiskt via brev och vykort får relationen ett abrupt slut och de ses inte mer. Tills de en dag sex år senare, av en slump och under stora känslösvallningar stöter på varandra på Långsele tågstation.

Julia Byström, Anna Grönfeldt och Elisabeth Beskow

Samma år som Anna lämnar Maja kliver en annan kvinna in i Majas liv och som fortsatt kommer att bli hennes förtrogna vän – den 20 år äldre Juliana Byström. Julia, som hon kallas, är lärare vid seminariet och utbildar där de blivande folkskolelärarinnorna. Precis som Maja är Julia djupt religiös. De möts och lär känna varandra under våren 1905 i Svenska kvinnors missionsförening i Umeå som Julia initierat. På Majas förslag flyttar de samman i en lägenhet vid Broparken. Maja beskriver i en intervju hur både hon och Julia stod utan vänner och sammanslöt sig till ett "vänhem", ett vänhem som kommer bestå i nära 40 år. De starka kärlekskänslor som fanns mellan Anna och Maja saknas här, relationen tycks ha varit rent vänskapsbetonad om än det var en av Majas viktigaste relationer i livet. Julia är en högt aktad pedagog i Umeå och Maja är uppenbarligen imponerad av sin nyvunna kamrat. I sin almanacka gör hon olika noteringar med råd som Julia gett henne.

Julia Byström och Maja Beskow i deras gemensamma hem på Brogatan i Umeå. Fotograf: Maja Beskow. Västerbottens museum.

Julia säger att man ska tala litet med barn. Aldrig nedlåta sig till någon förtrolighet med dem. Ständigt vara såsom ett hemlighetsfullt orakel. Om jag någonsin i en framtid kan lära mig detta kanske det går bra.

Antagligen är det genom Julia Maja lär känna seminariekollegan, den stridbara Anna Grönfeldt. Anna som är livligt engagerad i rösträttsfrågan tycks stundtals hamna i kollision med den mer konservativa Maja Beskow. De delar dock en stor respekt för Julia. Anna Grönfeldt tackar i en hyllningstext skriven till Julias 80-årsdag för de många lärdomar och uppslag hon fått genom lektioner med fröken Byström.

Tillsammans med Julia har också Maja en nära vänskap med hennes släkting, den för tiden rikskända författaren Elisabeth Beskow. Elisabeth blir en tredje part i vänhemmet och när hon insjuknar och dör är det Maja och framför allt Julia som vårdar henne hennes sista tid i livet. Som tack kom Elisabeth att testamentera all vinst för hennes sista utgivna bok till Julia. När Julia själv dör 1946 låter hon testamentera hela sitt arv till Maja och de två kommer att begravas tillsammans på Västra kyrkogården i Umeå.

Konstnärseleverna

Precis som Julia kommer Maja att bli en ansedd och uppskattad pedagog i Umeå, hon blir en av läroverkets stora profiler, också högt skattad av eleverna. Hennes vikariat omvandlas 1903, tack vare ett gott jobb och dispens hos kungen, till en permanent tjänst. Det görs ett undantag från dåvarande regelverk, det kommer dröja ytterligare två decennier innan kvinnor ges tillträde till statliga lärartjänster på samma villkor som män. Maja får sin första kvinnliga kollega 1923, i samma veva som det också släpps in kvinnliga elever på läroverket. Större delen av Majas yrkesverksamma tid är det mestadels pojkar som rör sig i läroverkets korridorer och klassrum. Skolans teckningssal, högst upp i huset är ett populärt tillhåll. De extra frivilliga teckningstimmarna som till en början erbjuds två dagar i veckan utökas snart till tre dagar i veckan, våren 1905 kan eleverna även på lördagseftermiddagarna få utlopp för sin kreativitet under ledning av fröken Beskow. Det är här de lär sig grunderna, flera av de västerbottenska konstnärerna. Det är inte bara formgivaren

Maja Beskow tillsammans med elever i frivillig teckning på läroverket 1907 Fotograf: Maja Beskow. Västerbottens museum.

Stig Lindberg som Maja Beskow lär upp, här går också Kjell Rosén, Olle Blomberg, bröderna Kjell, Stig och David Wretling, Bertil Johansson-Bajo och Helge Linden. *Om alla teckningslärare läte sina elever härja fritt med färger och kriter, som Maja Beskow gjorde så tror jag man skulle kunna locka fram ännu flera konstnärliga talanger*, säger konstnären Bengt Carlberg i en intervju i tidningen Aftonbladet 1944.

Maja engagemang för "sina pojkar" tar sig också uttryck utanför skolan. På sin fritid är hon en av de drivande personerna i KFUM och KFUK:s scoutkår och hon kostar själv på inköp av vad hon bedömer som god barn- och ungdomslitteratur. När flickorna släpps in på läroverket 1923 är det Maja som uppmuntrar dem att starta en egen elevförening, Orbis, själv med lång erfarenhet av vad det innebär att vara i kvinnlig minoritet.

Utöver sina elever är det sjömannens väl och ve som

upptar en stor del av hennes tid. Från pappa Edvard har hon vetskap om hur betydelsefullt det kan vara att ha en gud att tillbe för den som befinner sig i storm och mörker på öppet hav. Idén om bildandet av ett sjömanshem där tillfälligt landstigna sjömän kan få sin kristna själavård tillgodosedd har hon arbetat för ända sedan 1905. Föreningen Sjömannens vänner bildas 1929 samtidigt som man inviger en läsestuga för sjömän i Holmsund. Glädjen är stor hos Maja men det över-skuggas av kroppsliga besvär som hon en längre tid fått dras med. Benet värker och hon har svårt att gå. Maja kommer att vara sjukskriven under flera perioder innan hon slutligen går i pension från läroverket 1937. Pensionen till trots kommer relationen till skolan att bestå. Även sedan läroverket på 1950-talet flyttat till nya lokaler på Fridhem sitter hon med i aulan på skolavslutningarna, den byggnad som hon nu fått ge nytt namn till – Maja Beskowskolan.

Maja Beskows arkiv

Maja Beskows personarkiv förvaras på Folkrörelsearkivet i Umeå. Arkivet består till största del av en brevsamling och handlingar kopplade till hennes yrkesliv. 25 år efter Maja Beskows död tillfogades ytterligare material genom en gåva av den förre kyrkoherden i Umeå, senare biskop i Skara stift, Karl-Gunnar Grape. Till sin själasörjare och gode vän Grape hade Maja skänkt sina mest privata handlingar, hennes almanackor med dagboksanteckningar, förda från år 1900, det år hon anlände till Umeå, till 1963, bara några månader före hennes bortgång. Det är täta små anteckningar som skildrar ett vardagsliv med få ord; skolektioner, middagar, besök hos vänner och bekanta, promenader, kyrkobesök, brevskrivande och fotograferande. Ibland med understrykningar och utrops-tecken som avslöjar antecknarens sinnesstämning.

Källor

Sandelin, Stig. När Öregrund var kurort

Maja Beskows arkiv vid Folkrörelsearkivet i Västerbotten

Tryckta årsredogörelser Umeå högre allmänna läroverk

Intervju med Maja Beskow 1961, Institutet för språk och folkminnen.

GLÖM INTE ATT UPPGE
FÖRFATTARNAMN OCH KÄLLA
NÄR DU HÄNVISAR
TILL DENNA ARTIKEL